

Miroslav Kmet'

HISTÓRIA A DEJEPIŠ

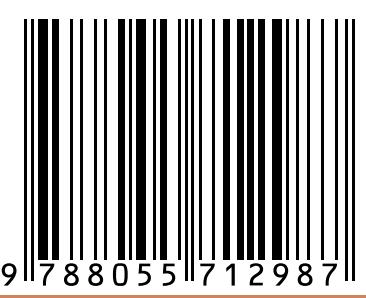
(Vybrané kapitoly
z didaktiky dejepisu)

2017

HISTÓRIA A DEJEPIŠ (Vybrané kapitoly z didaktiky dejepisu)

Miroslav Kmet'

2017

ISBN 978-80-557-1298-7

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
FILOZOFICKÁ FAKULTA

História a dejepis

(Vybrané kapitoly z didaktiky dejepisu)

Miroslav Kmet'

2017

Autor:

© Doc. PaedDr. Miroslav Kmeť, PhD.

Recenzenti:

Dr. h. c. mult. prof. PhDr. Július Alberty, CSc.

Mgr. Ľuboš Kačírek, PhD.

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta

ISBN 978-80-557-1298-7

OBSAH

PREDSLOV	5
1. ÚVOD DO PROBLEMATIKY HISTÓRIE A DIDAKTIKY DEJEPISU.....	8
1.1 Čo je história, kto je historik?	8
1.2 Čo je dejepis, kto je učiteľ dejepisu?	10
1.3 Historizmus, fakty minulosti a historické fakty.....	10
1.4 Korene historického myslenia európskej civilizácie.....	13
1.5 Kultúra – jeden z klúčových pojmov dejepisného vyučovania.....	15
1.6 Historická kultúra	18
1.7 História a pamäť	20
1.8 Historický dokument.....	26
1.9 Historické postavy, historická osobnosť	27
1.10 Problematika identity, národa, etnických zmien.....	29
1.11 Historické mýty a stereotypy	34
1.12 Pseudovedecká história a konšpiračné teórie	38
1.13 Propaganda a dejepis	41
1.14 Historické predstavy a historické pojmy	46
1.15 Historické mechanizmy, procesy.....	49
1.16 Problematika členenia dejín a historických disciplín.....	51
2. SLOVENSKÉ DEJINY AKO PREDMET ŠKOLSKÉHO DEJEPISU	58
2.1 Slovenské dejiny v čase a priestore	58
2.2 Problém etnogenézy Slovákov	63
2.3 K reflexii národných dejín.....	66
2.4 Lokálna a regionálna história.....	68
3. UČEBNÝ PREDMET DEJEPIS.....	69
3.1 Z histórie dejepisného vyučovania	69
3.2 Zvláštnosti uplatňovania didaktických zásad a princípov vo výučbe	72
3.3 Dejepis v Štátom vzdelávacom programe (ŠVP)	77
3.4 Miesto dejepisu vo vzdelávacej oblasti	78
3.5 Prierezové témy	79
3.6 Vzdelávacie štandardy v dejepise.....	79
3.7 Charakteristika predmetu dejepis	81
3.8 Maturita z dejepisu	82
3.9 Predmety dejepisného vyučovania	84
4. OBSAH, CIELE, ÚLOHY A PROBLÉMY VYUČOVANIA DEJEPISU	85
4.1 Didaktika dejepisu a dejepisné vyučovanie	85
4.2 Ciele výučby dejepisu	86

4.3 Konkrétne ciele súvisiace s hodnotovou orientáciou a konaním žiakov	90
4.4 Ciele a formulovanie úloh/otázok.....	94
4.5 Aplikácia Bloomovej taxonómie na výučbu dejepisu.....	96
4.6 Výučba dejepisu v zahraničí.....	99
4.7 Učebnice v dejepisnom vyučovaní.....	100
4.8 Didaktickodejepisné stratégie, predmetové kompetencie výučby dejepisu a zvláštnosti vyučovacieho procesu vo výučbe dejepisu	103
4.9 Príprava na vyučovanie	107
4.10 Aktuálne problémy výučby dejepisu	108
5. DIDAKTICKÉ MÉDIÁ V DEJEPISE	112
5.1 Textové didaktické médiá	113
5.2 Vizuálne didaktické médiá	131
5.3 Hmotné didaktické médiá.....	138
5.4 Auditívne a audiovizuálne médiá.....	139
6. METÓDY DEJEPISNÉHO VYUČOVANIA	144
6.1 Vyučovacie metódy a ich klasifikácia	144
6.2 Vybrané konkrétné metódy dejepisného vyučovania.....	146
7. ŠKOLSKÝ DEJEPIS A MÚZEUM	156
7.1 Predpoklady vzájomnej spolupráce medzi múzeom a školou	156
7.2 Muzeopedagogika	158
8. STARŠIE A MODERNÉ TRENDY VO VYUČOVANÍ DEJEPISU	161
8.1 Nová história	161
8.2 Nové práva	162
8.3 Fázová teória výučby dejepisu	163
8.4 Globálna výchova v dejepise.....	165
8.5 Diverzifikačné tendencie	167
8.6 Postmodernizmus v dejepisnom vyučovaní	169
8.7 Teória historickej kultúry	171
8.8 Antropologická koncepcia výučby dejepisu	172
8.9 Konstruktivistický model výučby	173
8.10 Teória multiperspektivity	175
8.11 Európska výchova v dejepisnom vyučovaní.....	176
POUŽITÁ A ODPORÚČANÁ LITERATÚRA	183

PREDSLOV

„Slovenská národná strana má celkom presnú predstavu,
čo sa má na dejepise a občianskej náukе vyučovať.“
Anton Hrnko

V odkaze na motto môžeme konštatovať, že politici vždy majú snahu vstupovať i do čisto odborných záležitostí školstva vrátane výučby dejepisu, a to aj v demokratickom systéme. V ponovembrovej dobe práve nominanti SNS najdlhšie riadili oblasť školstva a z „dielne“ jedného z nich je aj zníženie časovej dotácie pre predmet dejepis v roku 2008 o takmer polovicu vyučovacích hodín (s výnimkou gymnázií). Kardinálnym problémom dejepisného vyčovania v súčasnosti však nie sú snahy politikov o prienik do vzdelávacích programov a učebníc, ale všeobecne kultúrno-spoločenská realita v kontexte zmien a problémov Európy a sveta v prvých desaťročiach 21. storočia. Žijeme v dobe, ktorej sa zvykne hovoriť „postfaktuálna“, keďže na človeka útočí až prebytok informačných dát – faktov, ale hlavne poloprávd, lží, hoaxov, konspirácií, šírených vďaka nebývalým možnostiam rozvoja komunikačných technológií. Americký historik Timothy Snyder napr. konštatoval: „Z dvojrozmerného sveta internetu vzišli nové kolektivity, ktoré na dennej svetle nevidieť – kmene s uletenými svetonázormi v osidlach manipulácií,“ resp. podľa slov Nóra Thomasa Hegghammera (bezpečnostného analyтика): „Svet je momentálne v postmoderne. Dá sa veriť čomukolvek a akási popularita džihádzmu je len prvkom toho, že mladí dokážu sami seba presvedčiť o čomkolvek. Niektorí uveria, že USA je zlo a Rusko je skvelé. Iní sami seba presvedčia o tom, že Rothschildovci ovládajú svet.“ V týchto súvislostiach prof. Ladislav Kováč (v článku *Na prahu 2017: Znovupremyslieť národ*) nastolil niekoľko otázok: Ako učiť mladých vyrovnavať sa s rýchlosťou zmien; ako učiť poznávať svet pri nadbytku poznatkov; ako zo záplavy dát odfiltrovať to najpodstatnejšie; ako profesionálne vzdelávať pre dobu, v ktorej sa typ zamestnania bude meniť; ako sa vyrovnáť s prípadným prepadom do triedy superfluátu; ako rozvíjať a šľačtiť emócie a zabrániť tomu, aby sa ideové základy, na ktorých sa budovali kultúry, celkom nerozpadli a civilizácia neskončila násilnou explóziou?

Súčasťou klímy žiackych kolektívov na našich školách (na rozdiel od dospejely populácie) je dnes nízka rezistencia voči radikálnym až extrémistickým politickým hnutiam. Šíri sa netolerancia, xenofobia, nacionalizmus, nedôvera v demokraciu a európske hodnoty, inklinácia skôr k autoritatívnym režimom, obdiv k fašizmu – jeho „intelektuálnemu dedičstvu“ a minulosti. Historik Jakub Drábik k tomu poznamenal: „Fašizmus je ako herpes – jeho vírus môžeme mať v tele, ale nikdy neprepukne, ak je nás imunitný systém v poriadku. Ak je však oslabený – ako demokracia dnes – herpes sa objavi.“

Na internete sa objavujú názory ako: „Sme jediný národ v Európe, ktorý oslavuje za štátne peniaze zánik vlastnej štátnejnosťi. Vedľa to je proti normálnemu zdravému rozumu. To je ako keby sa ľudia netešili z toho, že sa narodili, ale z toho, že ide niekto zomrieť. To je logika dnešnej vlády zradcovskej. To je logika všetkých vlád od roku 1993“ (M. Kotleba na margo SNP v prehovore pri symbolickom hrobe Jozefa Tisa 14. marca 2013); „Ludová strana Naše Slovensko "SNP" bude vždy pokladat' za jeden z najčiernejších dní v dejinách slovenského národa. (...) Preto aj v očiach

„ESNS nebude tento deň nikdy znamenať nič iné ako nehanebný komunistický puč, ktorý vždy bude významný len pre židoboľševikov, sionistov a nepriateľov slovenského národa. Na stráž!“ (M. Bálík); „...historia je uplne prekrutena vitazmi a Chazarmi a o tretej risi vieme iba lzi a rozpravky o 6 milionoch a mydlach z zidov. O Hitlerovi sa ucia same klamstva“ (M. Mazurek); Hitler bol „mierotvorca, skveli ekonom, recnik a clovek so srdcom na spravnom mieste“ (M. Magát); „Koľkých sme vás upálili, milión či šesť, kde je vlastne pravda, my nedáme sa zviest. Žid vládne svetu, klameš zas ty pes, skončíš v peci tiež“ (R. Rogel, v texte piesne neonacistickej kapely) atď.

Kultúra mládeže je vystavená záplave dát, vizuálnych a akustických vnemov, čo sa prejavuje v povrchnosti, nesústredenosti, psychických problémoch, v ťažkostiah s učením, v nezáujme o štúdium a skôr v inklinácii k pocitom neustáleho stavu zábavy a „užívania si“. Ako konštatoval psychiater Péter Hunčík: „*Ticho je dnes pre človeka problematický stav, najmä ak trvá dlhšie. Doslova ho znervózňuje a frustruje. Všimnite si, že keď ste v spoločnosti a niekto zavelí, aby boli všetci ticho, ako prví sa ozvú psychicky najslabší jedinci, ktorí to nevydržia ani minútu či dve.*“ Rozširuje sa tzv. expresívny strach u ľudí, pochádzajúcich zo stabilného a relatívne bezpečného prostredia, čoho zdrojom sú aj generované reprezentácie, to znamená obavy produkované jednotlivcami a masmédiami (napr. strach z cudzincov).

Koncom roka 2016 uskutočnila Hlavná školská inšpekcia v spolupráci s odborníkmi z UK a SAV prieskum dejepisných vedomostí a postojov u stredoškolskej mládeže na vzorke 3 625 žiakov z 95 stredných škôl z prvých a posledných ročníkov (v priemere mali menej ako 17 rokov). Výstup z prieskumu priniesol napr. nasledovné poznatky (prezentované v apríli 2017, *spracované podľa V. Folentovej*).

Až 59 % z opýtaných stredoškolákov úplne alebo čiastočne súhlasí s tvrdením, že je jedno, akú má krajina vládu – tento svet aj tak ovládajú zákulisné záujmové skupiny. Približne pätnaťa žstudentov si myslí, že „diktatúra dokáže lepšie zabezpečiť poriadok v štáte než demokracia, a preto je lepším spôsobom riadenia štátu“. S výrokom: „Obmedzenie základných práv a slobôd (sloboda prejavu, zhromažďovania a pohybu) za socializmu bolo dostatočne vyvážené sociálnymi istotami (zaručená práca a bývanie),“ súhlasilo úplne alebo čiastočne 45 % žstudentov stredných škôl. Podobne 45 % súhlasilo (čiastočne alebo úplne) s tým, že „vláda jednej strany (komunistickej strany) za socializmu potláčala slobodnú politickú diskusiu a vďaka tomu mohla lepšie riadiť štát“. S výrokom: „Vojnová Slovenská republika (1939 – 1945) nemala morálne právo na existenciu, keďže deportovala 70-tisíc svojich občanov do vyhľadzovacích táborov,“ – takmer 40 % žstudentov nesúhlasí.

Vo vedomostnom teste z dejepisu a občianskej náuky žiaci dosiahli v priemere päť bodov z deviatich. Napr. asi 27 percent z nich „vie“, že v novembri 1989 povstali občania Československa proti komunistom „so zbraňou v ruke“. Väčšina nevie, že vedúcou postavou Pražskej jari bol Alexander Dubček – označovali za ňu aj Klementa Gottwalda, Gustáva Husáka či Jana Palacha. Podľa výsledkov len 2 336 žiakov vedelo, že Jozef Tiso bol prezidentom Slovenského štátu. Takmer 600 žiakov (približne 16 %) označilo za prezidenta Andreja Hlinku.

V sumáre bolo zistené, že gymnazisti, ktorých vedomosti boli najlepšie, sú tolerantnejší, žstudenti technických stredných odborných škôl sú menej tolerantní ako žiaci netechnických odborných škôl, hoci preukázali lepšie vedomosti. Gymnazisti mali

priemerné skóre 5,9, žiaci technických odborných škôl 4,83, netechnických 4,45. Rozdiely vo vedomostiach podľa regiónov v prieskume neodhalili. Študenti s lepšími vedomosťami prejavili sa ako tolerantnejší k etnickým menšinám a zastávajú aj pozitívnejšie postoje k demokracii. Žiaci z posledných ročníkov strednej školy mali mierne lepšie vedomosti ako tí z prvých ročníkov. Postoje k menšinám sa však medzi prvým a posledným ročníkom výrazne nemenia a ak sa menia, tak sa skôr s vekom na viacerých školách zhoršujú (v závislosti na regiónoch, menej tolerancie je na východ od Bratislavského a Trnavského kraja). Ako výrazný faktor sa ukázalo aj pohlavie – dievčatá zastávali tolerantnejšie postoje ako chlapci. Jedinci, ktorí medzi svojimi informačnými zdrojmi uviedli aj knihu, majú pozitívnejšie postoje k menšinám než tí, ktorí ju neuviedli. Podľa autorov prieskumu existuje pozitívny vzťah medzi čitateľskou a občianskou gramotnosťou.

Aj vyššie uvedený prieskum, ktorý je zaiste varovaním, poukázal na mimoriadny význam kvality práce učiteľa dejepisu. V príprave budúcich učiteľov nie je dôležitá len databáza vedomostí z odboru, ale aj dôraz na výchovnú, formatívnu stránku učiteľovej práce. Zároveň by mal učiteľ dejepisu sám uvažovať, premýšľať o dejinách, nebyť len konzumentom faktografie. Aj preto som zvolil takú štruktúru skript, aká je uvedená v obsahu.

Hlavnými odbornými zdrojmi pre skriptá boli práce viacerých historikov a didaktikov dejepisu – najmä J. Albertyho, D. Labischovej, B. Gracovej, V. Kratochvíla, V. Čapka, Z. Beneša, A. Suchoňského ako aj ďalších, pričom som použil i práce z oblasti pedagogiky, psychológie, kulturológie, etnológie, politológie. Skriptá sa vo vysokoškolskej praxi tradične považujú za príručku prípravy na skúšku (resp. na štátnice), za elementárnu normu požadovaných vedomostí. Tieto skriptá majú však aj ambíciu byť príručkou pre budúcu prax. Kedže ide o vybrané kapitoly z didaktiky dejepisu, niektoré témy môžu používateľom chýbať (napr. hodnotenie/diagnostika, pokračovanie dejín dejepisného vyučovania v 20. storočí a iné). Niektoré z nich budú doplnené na stránke autora.

Želám študentom učiteľstva histórie, aby im predložené skriptá priniesli uspokojenie vedomostnej databázy kl'účového predmetu ich štúdia a súčasne ich viedli k uvažovaniu ako ďalej zlepšovať ich aktívnu pedagogickú činnosť v praxi.

autor

Názov: História a dejepis (Vybrané kapitoly z didaktiky dejepisu)

Autor: doc. PaedDr. Miroslav Kmet', PhD.

Recenzenti: Dr. h. c. mult. prof. PhDr. Július Alberty, CSc.

Mgr. Ľuboš Kačírek, PhD.

Jazyková redakcia: doc. PhDr. Peter Mičko, PhD.

Obálka: Mgr. art. Zuzana Ceglédyová

Náklad: 150 ks

Rozsah: 188 strán

Vydanie: prvé

Formát: A4

Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Edícia: Filozofická fakulta

Rok vydania: 2017

Tlač: EQUILIBRIA, s.r.o. Košice

ISBN 978-80-557-1298-7